

El 'Llibre vermell', de Montserrat a Morella

La tasca incansable de recuperació de músiques anteriors al 1800 ha portat la Capella de Ministrers a publicar recentment un disc sobre el *Llibre vermell*, un manuscrit dels segles XIV-XV descobert el 1811 que recull les músiques, les cançons i els balls que cercaven l'espiritualitat dels pelegrins que visitaven el monestir de Montserrat durant el segle XIV. Aquest còdex medieval, relligat amb cobertes vermelles i escrit i conservat al monestir, conté deu cants sacres en llatí, català i occità, molts dels quals són danses. El *Llibre vermell* constitueix, doncs, un dels pilars més importants de la música medieval i és un exemple excepcional d'un tipus de repertori, entre culte i popular, pensat per a entretenir els pelegrins que acudien al santuari.

La possibilitat que aquest repertori estiguera vinculat únicament als pelegrinatges de Montserrat, però, no és del tot evident. De fet, l'espectacular troballa d'uns frescos romànics a la sala capitular del convent de Sant Francesc de Morella, que escenifiquen un part del *Llibre vermell* —l'"*Ad mortem festinamus*"—, conegut popularment com la *Dansa de la Mort*— va demostrar d'alguna manera que tots aquells cants i balls no sols s'escenificaven durant les vigílies nocturnes montserratines, sinó que travessaven les fronteres del monestir. Aquella troballa, amb la partitura de la música inclosa, va marcar, si més no, la connexió que existia a finals de l'edat mitjana entre els diferents centres religiosos i culturals de la Corona d'Aragó.

I és precisament aquesta connexió el que converteix l'edició del *Llibre vermell* de la Capella de Ministrers en un projecte amb una singularitat afegida, perquè inclou per primera vegada la versió trobada a Morella. "La vinculació entre els monestirs no es pot provar científicament —reconeix Carles Magraner, director de Capella de Ministrers—, però el cas és que aquesta melodia va arribar a Morella i va tenir tanta importància que els frares la pintaren a la paret, això sí, traduint-la del llatí original al català."

El fresc del convent representa una dansa de la mort en què un grup d'homes i dones ballen entorn d'un difunt. Encara que el fresc, datat de l'últim terç del segle XV, està bastant deteriorat, es pot llegir amb claredat, just baix de la representació de la dansa, els primers versos del text que acompanya la melodia. "*Morir, frares, nos convé, mas no sabets la hora, mas viscam almenys un ora al dia, aquest món no pot durar,*

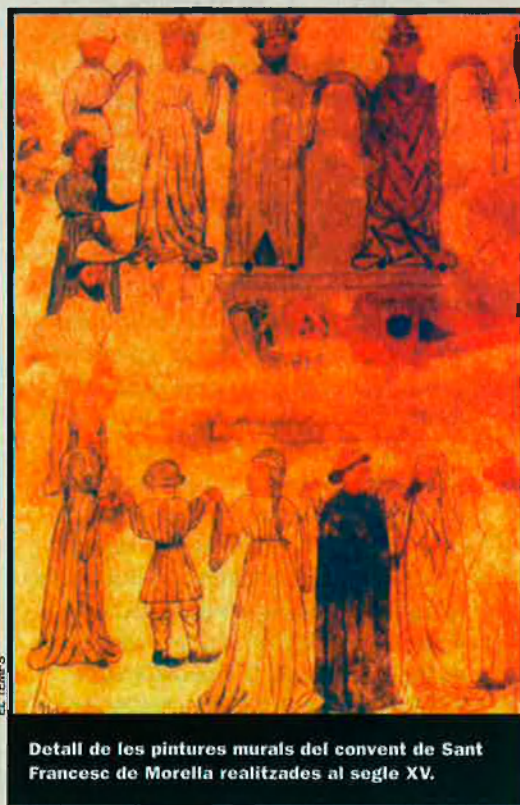
don me par ara finiran riqueses, ara fets conversió de mala via...". Una frase escrita segurament com a conseqüència de les epidèmies que van patir els habitants de la Corona d'Aragó a finals de l'edat mitjana i que demostra la psicologia dels homes de l'època i la seua visió de la mort.

Però si ja és significativa la incorporació d'aquesta versió valenciana de la dansa de la mort del *Llibre vermell*, no ho és menys que la Capella de Ministrers, juntament amb el Cor de la Generalitat Valenciana i sis personatges que fan el paper de pelegrins, haja pogut presentar oficialment, el passat divendres 31 de maig, aquest treball a Morella. "Aquesta és la primera vegada que s'interpreta el *Llibre vermell* a Morella d'una manera rigorosa, des d'un punt de vista històric, amb cor i instruments de l'època. I també la primera vegada que la ciutat ha pogut escoltar la versió que els frares del convent van pintar fa set segles."

En tot el procés de reconstrucció i d'investigació del que es coneix com a *Contrafactum* de Morella ha participat activament M. Carmen Gómez Muntané, catedràtica de Musicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. La musicòloga, que ha estudiat acuradament el *Llibre vermell*, n'explica els orígens. "Cap a l'any 1025, l'abat Oliva de Ripoll va transformar una de les quatre ermites que hi havia al massís de Montserrat en un monestir dedicat a la Mare de Déu i el 1409 el papa Benedit XIII li va atorgar la categoria d'abadia. Ja des de molt abans, però, els pelegrins acudien al monestir

convençuts del poder miraculós de la Mare de Déu de Montserrat". Segons els estudis de Gómez Muntané, la producció de l'*scriptorium* que sempre havia funcionat a l'abadia va desaparèixer pràcticament el 1811 com a conseqüència d'un incendi provocat per les tropes napoleòniques. Afortunadament, però, un dels còdexs més valuosos es va salvar de la crema. Era el *Llibre vermell*. Un llibre que, a banda de contenir tota la col·lecció de miracles atribuïts a la Mare de Déu de Montserrat i un esplèndid cançoner fervorosament aconsellat, inclou una curiosa "advertència" als pelegrins: evitar les "cançons frívols" i els "balls poc honestos" durant la seua estada al monestir. L'èxit de les obres del *Llibre vermell* estava, doncs, assegurat.

Rosanna Melià

Detall de les pintures murals del convent de Sant Francesc de Morella realitzades al segle XV.